

(7) שערי תשובה שער א' אות ב'- ודע כי החוטא כאשר יתאחר לשוב מחטאתו יכבד עליו מאד ענשו בכל יום. כי הוא יודע כי יצא הקצף עליו ויש לו מנוס שמה. והמנוס הוא התשובה. והוא עומד במדרו והנו ברעתו וכידו לצאת מתוך ההפכה ולא יגור מפני האף והחמה ע"כ רעתו רבה.

(8) מנחת חינוך שסד' ב'- אם עבר אעשה כגון שלא הניח תפילין עבר אעשה זו, ובעושה תשובה מתכפר לו שפיר העונש דתפילין, ולא שייך לומר דיש עליו העונש מהעשה דידוי, דזו אינה מצוה מחוייבת, רק אינו מקיים העשה, כמו ציצית אם אין לו ארבע כנפות הכא נמי, ואם לא עשה תשובה כלל על העשה של תפילין אינו שייך עונש על הדין, רק קיים העונש על התפילין ולא על התשובה, א"כ לא גרע אם עשה תשובה בלא וידוי מלא עשה כלל תשובה, א"כ אם נאמר דנתכפר בלא וידוי לא שייך לומר דעבר אעשה דידוי, רק לא קיים, אבל לא ביטל דאינה מצוה מחוייבת, וזה פשוט.

(9) רמב"ם תשובה ב' ז'- יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל, ליחיד ולרבים, והוא קץ מחילה וסליחה לישראל, לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים.

(10) שערי תשובה (שער ב' אות יד' ושער ד' אות יז') ומצות עשה מן התורה להעיר אדם את רוחו לחזור בתשובה ביום הכפורים שנאמר מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו, על כן הזהירנו הכתוב שנטהר לפני ה' בתשובתנו והוא יכפר עלינו ביום הזה לטהר אותנו... כי מה שנאמר לפני ה' תטהרו מצות עשה על התשובה, שנחפש דרכינו ונחקורה ונשובה אל ה' ביום הכפורים. ואף על פי שנתחייבנו על זה בכל עת, החיוב נוסף ביום הכפורים.

(11) זיתא אשר פ' כי תבא- ואגב אורחא יש להוסיף מה ששמעתי ממורי ראש הישיבה שליט"א בשם הג"ר שניאור קוטלר זצ"ל בדברי הרמב"ם (תשובה פ"א ה"א), שכתב "חייב להתודות לפני האל-ל ברוך הוא". וביאר שאין הכוונה רק שהידידי נאמר כלפי הקב"ה, אלא שצריך האדם לצייר בדעתו בשעת הידידי שהוא עומד ממש לפני ה'. והוא כעין מה שביאר הגר"ה הלוי בדעת הרמב"ם לענין תפילה, שצריך המתפלל לראות את עצמו עומד לפני ה', ודבר זה הוא מעצם מעשה התפילה. ולפי זה יש לומר כן גם בידידי, שצריך להתודות מתוך הכרה שהוא עומד לפני הקב"ה. אלא שיש לעיין אם כוונה זו מעכבת בידידי כמו שהיא מעכבת בתפילה.

(1) חינוך מצוה תרו'- שנצטוונו להתודות לפני ה' ברוך הוא ולהגיד בפינו בבית מקדשו שהוצאנו חוקי המעשרות והתרומות מתבואותינו ומפירותינו, וישלם נשאר כלום מהם ברשותנו שלא נתננו אותו, וזה נקרא מצות וידוי מעשר.

(2) החינוך שם- לפי שסגולת האדם וגודל שכחו הוא הדבור שהוא יתר בו על כל מיני הנבראים, שאילו מצד יתר התנועות גם שאר בעלי חיים יתנועעו כמוהו. ועל כן יש הרבה מבני אדם שיראין מלפסול דבורם שהוא ההוד הגדול שבהם יותר מלחטא במעשה. ובהיות ענין המעשרות והתרומות דבר גדול, וגם כי בה תלויה מחית משרתי האל-ל, היה מהסדיו עלינו כדי שלא נחטא בהן להזהירנו עליהם להפריש אותן וישלם ליגע ולהנות בהם בפועל, וגם שנעיד על עצמנו בפינו בבית הקדוש שלא שקרנו בהם ולא עכבנו דבר מהם וכל כך כדי שנוהר מאד בענין.

(3) אחרית השנים פ"ג המצוה הזאת אות ז'- שיודה לה' על חסדו וטובו עליו שהחיהו בחמלתו לקים כל חק התבואות משולשת השנים, תרומות ומעשרות ראשון ושני, ומעשר עני שבשנה השלישית, ויתר חקי התבואות כדת של תורה. ובה מכיר טובתו יתברך וחובתו לאלקי חסדו, כי איננו כפוי טובה, ומקים מצוותיו להחזיק שומרי תורתו ועבודתו משרתי יתברך הכהנים והלוויים.

(4) רמב"ם תשובה א' א'- כל מצות שבתורה בין עשה בין לא תעשה, אם עבר אדם על אחת מהן בין בודון בין בשגגה, כשיעשה תשובה וישלם מחטאו חייב להתודות לפני האל-ל ברוך הוא... וידוי זה מצות עשה.

(5) קרית ספר שם- מצות מז' שישלם החוטא מחטאו לפני ה' ויתודה. התשובה והידידי מצוה אחד היא שאין וידוי בלי תשובה כי מי שמתודה ואינו גומר בלבו לשוב מחטאתו הוא כטובל ושרץ בידו והידידי הוא גמר התשובה אע"ג דמשהרהר תשובה בלבו נקרא צדיק גמור אפילו הכי לא הוי תשובה מצוה בפני עצמה אלא עם הידידי שהוא גמר התשובה.

(6) סמ"ק מצוה נג'- לשוב, דכתיב ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו.

בענין וידוי מעשר וזידי תשובה

(א) כתיב בפרשה זו (דברים כ"ו, י"ג) "ואמרת לפני ה' אלקיך בערתי הקדש מן הבית." והיא מצות וידוי מעשר, הנמנית במנין תרי"ג המצוות. ועיין בחינוך (מצוה תר"ז) שכתב וז"ל "שנצטוו להתודות לפני ה' ברוך הוא ולהגיד בפינו בבית מקדשו שהוצאנו חוקי המעשרות והתרומות מתבואותינו ומפירותינו, ושלא נשאר כלום מהם ברשותנו שלא נתננו אותו, וזה נקרא מצות וידוי מעשר."

והנה אין וידוי זה וידוי על חטא או עבירה, אלא יש לו תכלית מיוחדת. דכיון שענין הפרשת תרומות ומעשרות הוא דבר חשוב וגדול, הצריכה התורה חיזוק ושימור מיוחד כדי שיוהר האדם לקיים מצוות אלו כראוי ולא יעבור עליהן. ועל ידי שמחויב הוא לעמוד לפני ה' ולהעיד בפיו שקיים את כל דיני התרומות והמעשרות ולא עיכב בידו דבר מהם, הרי זה מביאו לידי זהירות יתירה בקיומן.

וכן ביאר החינוך שם בטעם המצוה, וז"ל "לפי שסגולת האדם וגודל שבחו הוא הדבור שהוא יתר בו על כל מיני הנבראים, שאילו מצד יתר התנועות גם שאר בעלי חיים יתנועעו כמוהו. ועל כן יש הרבה מבני אדם שיראין מלפסול דבורם שהוא ההוד הגדול שבהם יותר מלחמוא במעשה. ובהיות ענין המעשרות והתרומות דבר גדול, וגם כי בה תלויה מחית משרתי הא-

ל, היה מחסדיו עלינו כדי שלא נחטא בהן להזהירנו עליהם להפריש אותן ושלא ליגע וליהנות בהם בפועל, וגם שנעיד על עצמנו בפינו בבית הקדוש שלא שקרנו בהם ולא עכבנו דבר מהם, וכל כך כדי שנוהר מאד בענין."

(ב) אכן עיין בספר אחרית השנים (לבעל האדר"ת, פ"ג מהמצוה הזאת אות ז'), שביאר טעם אחר במצוה זו, שאין יסודה משום זהירות ושמירה בקיום דיני תרומות ומעשרות, אלא מדין הודאה ושבח להשי"ת על שהחיינו וקיימנו על ידי תבואתנו. ומתוך הודאה זו אנו מכירים בטובתו יתברך ומקיימים מצוותיו להחזיק את הכהנים וחלויים, שהם משרתי ה'.

וז"ל "שיוודה לה' על חסדו וטובו עליו שהחיהו בחמלתו לקים כל חק התבואות משולשת השנים, תרומות ומעשרות ראשון ושני, ומעשר עני שבשנה השלישית, ויתר חקי התבואות כדת של תורה. ובה מכיר טובתו יתברך וחובתו לאלקי חסדו, כי איננו כפוי טובה, ומקים מצוותיו להחזיק שומרי תורתו ועבודתו משרתיו יתברך הכהנים וחלויים." ולפי דבריו נמצא דוידוי מעשר אינו רק אמצעי לחזק את האדם בזהירות בקיום מצוות התלויות בארץ, כדברי החינוך, אלא יש בעצם אמירתו קיום של הכרת הטוב והודאה להקב"ה על ברכת התבואה ועל הזכות לקיים בה את מצוותיו."

(ג) ולפי זה יוצא שישנם שני טעמים בעיקר מצות וידוי מעשר. לדעת החינוך, ענינה לחזק את האדם בזהירות בקיום מצוות תרומות ומעשרות, שעל ידי שמוציא בפיו לפני ה' שקיים את כל חובותיו, יבוא להיזהר בהן ביותר. ואילו

לדעת האדר"ת, יסוד המצוה הוא משום הכרת הטוב והודאה להשי"ת, להודות לו על חסדו וברכתו ולהכיר בטובתו על שזיכהו בתבואה ובקיום מצוותיה. (ותלוי אם וידוי כאן מלשון מודה או מלשון הודאה). וכיון שבאנו לידי ענין וידוי, ואנו עומדים בתוך ימי אלול, נעיין קצת בענין וידוי של תשובה.

ד) ויש לכל הפחות ג' שיטות בענין מצות התשובה והידיוי. השיטה הראשונה היא, כפי פשטות לשון הרמב"ם (הל' תשובה פ"א ה"א), שאין עצם התשובה נמנית כמצוה וחובה בפני עצמה, אלא היא הדרך והתהליך שעל ידם מתכפר החטא. אמנם, כאשר האדם עושה תשובה ושב מחטאו, יש עליו מצות עשה להתוודות בפיו.

וז"ל הרמב"ם "כל מצות שבתורה בין עשה בין לא תעשה, אם עבר אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה, כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתוודות לפני האל-ל ברוך הוא... וידוי זה מצות עשה." ומבואר מפשטות דבריו, שהמצוה אינה עצם התשובה אלא הידיוי, דכאשר האדם בא לשוב מחטאו, חייב הוא להשלים תשובתו על ידי וידוי בפה.

ה) אכן עיין בקרית ספר שם, שמשמע שיש לו מהלך אחר בגדר המצוה. (ושמעתי בשם הגרי"ד בשם הגרי"ז זצ"ל, שאמר שמעולם לא ידע אם הקרית ספר בא לחלוק על הרמב"ם או לפרש את דבריו). משמעות דבריו שהתשובה והידיוי יחד הם המצוה, ואין כאן שתי מצוות נפרדות. ולפיכך, אם עשה תשובה בלא וידוי, או וידוי בלא תשובה, לא קיים את המצוה בשלימותה. אלא שאם עשה תשובה בלא וידוי,

אף שלא קיים את מצות התשובה, מכל מקום יש לה שם תשובה, עד כדי כך שעל ידי הרהור תשובה בלבו נקרא צדיק גמור.

וז"ל הקרית ספר "מצות ט"ז, שישב החוטא מחטאו לפני ה' ויתודה. התשובה והידיוי מצוה אחת היא, שאין וידוי בלי תשובה, כי מי שמתודה ואינו גומר בלבו לשוב מחטאתו הוא כטובל ושרץ בידו, והידיוי הוא גמר התשובה. אע"ג דמשהרהר תשובה בלבו נקרא צדיק גמור, אפילו הכי לא הוי תשובה מצוה בפני עצמה, אלא עם הידיוי שהוא גמר התשובה." ולפי דבריו, גדר המצוה הוא צירוף של תשובה וידוי, כשהידיוי הוא גמרה והשלמתה של מצות התשובה.

ו) ועד כאן בין לשיטת הרמב"ם ובין לשיטת הקרית ספר, הידיוי הוא על כל פנים או כל המצוה או חלק מעיקר המצוה. אכן עיין בדברי הסמ"ק (נג'), שמשמעות דבריו היא שהמצוה היא עצם התשובה, ולא הזכיר וידוי כלל בעיקר הגדרת המצוה. וז"ל "לשוב, דכתיב ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו."

ז) ואם יש מצוה חיובית לשוב לאחר שחטא, משמעות דברי הרמב"ם הנ"ל היא שבאמת אין חובה לא בתשובה ולא בידוי, ואף אם שב בלא וידוי אין עליו חטא נוסף, אלא שלא קיים מצות וידוי. וכן הבין המנחת חינוך (מצוה שס"ד אות ב') וז"ל "דאם עבר אעשה כגון שלא הניח תפילין עבר אעשה זו, ובעושה תשובה מתכפר לו שפיר העונש דתפילין, ולא שייך לומר דיש עליו העונש מהעשה דידוי, דזו אינה מצוה מחייבת, רק אינו מקיים העשה, כמו ציצית אם אין לו ארבע כנפות הכא נמי, ואם לא עשה

תשובה כלל על העשה של תפילין אינו שייך עונש על הוידוי, רק קיים העונש על התפילין ולא על התשובה, א"כ לא גרע אם עשה תשובה בלא וידוי מלא עשה כלל תשובה, א"כ אם נאמר דנתכפר בלא וידוי לא שייך לומר דעבר אעשה דוידוי, רק לא קיים, אבל לא ביטל דאינה מצוה מחוייבת, וזה פשוט".

אכן עיין ברבינו יונה בשערי תשובה (שער א' אות ב'), שמשמעות דבריו היא שיש חיוב על החוטא לשוב בתשובה, ואם מתאחר מלשוב הרי עצם האיחור מוסיף על חומרת עונו ועונשו, וז"ל "ודע כי החוטא כאשר יתאחר לשוב מחטאתו יכבד עליו מאד ענשו בכל יום. כי הוא יודע כי יצא הקצף עליו ויש לו מנום שמה. והמנום הוא התשובה. והוא עומד במרדו והנו ברעתו ובידו לצאת מתוך ההפכה ולא יגור מפני האף והחמה, על כן רעתו רבה".

ח) ועד כאן דברנו על מצות תשובה של כל השנה, שמשמעות דברי הרמב"ם היא שאין חובה לשוב בכל יום, ואילו משמעות דברי רבינו יונה היא שיש חובה על החוטא לשוב, ואם מתאחר בתשובתו הרי הוא מוסיף בחטאו. אכן ביום הכיפורים מצינו דין מיוחד, דעיין בדברי הרמב"ם בהלכות תשובה פ"ב ה"ז וז"ל "יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל, ליחיד ולרבים, והוא קץ מחילה וסליחה לישראל, לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים". ומבואר מדבריו שביום הכיפורים חל חיוב מיוחד לעשות תשובה ולהתודות, ומשמע שאם אינו עושה תשובה ביום זה הרי יש כאן ביטול מצות עשה.

וכן מבואר מדברי רבינו יונה, דאף שמובר שיש חיוב על האדם לשוב בתשובה בכל עת, ואם אינו שב הרי הוא מבטל חיוב זה, מכל מקום ביום הכיפורים יש חיוב נוסף ומיוחד של תשובה.

ועיין בשערי תשובה שער ב אות י"ד שכתב "ומצות עשה מן התורה להעיר אדם את רוחו לחזור בתשובה ביום הכפורים שנאמר מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו, על כן הזהירנו הכתוב שנטהר לפני ה' בתשובתנו והוא יכפר עלינו ביום הזה לטהר אותנו".

ועוד יותר מפורש בשער ד אות י"ז שכתב "כי מה שנאמר לפני ה' תטהרו מצות עשה על התשובה, שנחפש דרכינו ונחקרה ונשובה אל ה' ביום הכפורים. ואף על פי שנתחייבנו על זה בכל עת, החיוב נוסף ביום הכפורים".

הרי מבואר בדבריו, דמלבד החיוב הכללי של תשובה הנוהג בכל עת, יש ביום הכיפורים חיוב נוסף ומיוחד לשוב בתשובה.

ט) ואגב אורחא יש להוסיף מה ששמעתי ממו"ר ראש הישיבה שליט"א בדברי הרמב"ם, שכתב בהלכות תשובה (פ"א ה"א) "חייב להתודות לפני הא-ל ברוך הוא". ולכאורה צריך ביאור, שהרי האדם עומד תמיד לפני הקב"ה, ומה בא הרמב"ם להוסיף במה שהדגיש שהוידוי הוא "לפני הא-ל".

וביאר בשם הג"ר שניאור קוטלר זצ"ל, שכוונת הרמב"ם אינה רק לומר לפני מי נאמר הוידוי, אלא להגדיר את אופן הוידוי, שצריך האדם

לצייר בדעתו בשעת הוידוי שהוא עומד עתה
ממש לפני הקב"ה ומתוודה לפניו.

וביאור הדברים הוא כעין מה שביאר הגר"ח
הלוי בדעת הרמב"ם בהלכות תפילה (פ"ד
ה"א), דמלבד כוונת פירוש המילות יש בתפילה
דין נוסף שיכוון המתפלל שהוא עומד לפני ה'.
וז"ל הגר"ח "שיכוון שהוא עומד בתפלה לפני
ה'... ונראה דכוונה זו אינה מדין כוונה, רק
שהוא מעצם מעשה התפלה, ואם אין לבו פנוי
ואינו רואה את עצמו שעומד לפני ה' ומתפלל,

אין זה מעשה תפילה והרי הוא בכלל מתעסק
שאין בו דין מעשה."

ולפי זה ביאר הג"ר שניאור זצ"ל שהוא הדין
לענין וידוי, שמה שכתב הרמב"ם "להתודות
לפני הא-ל ברוך הוא" מלמד שאין די בעצם
אמירת דברי הוידוי, אלא צריך שהוידוי יאמר
מתוך הכרה שהוא עומד לפני הקב"ה ומתוודה
לפניו. אלא דעדיין יש לעיין אם כוונה זו מעכבת
בוידוי, כשם שחידש הגר"ח בדעת הרמב"ם
לענין תפילה שהיא מעכבת בעצם שם מעשה
תפילה.